

ПОВОРОТ У ЯПОНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ У 2022 Р.: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Гавур Віталій Андрійович,
аспірант кафедри всесвітньої історії
та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
nikvil@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6034-716X

Мета роботи – визначення факторів, які вплинули на значне погіршення японсько-російських відносин у 2022 р., та наслідки цієї зміни. **Методи дослідження.** У дослідженні було використано історико-генетичний метод, за допомогою якого проаналізовано історичні корені і напрямки змін, які вплинули на характер японсько-російських відносин до 2022 р. У дослідженні зовнішньополітичних інтересів та пріоритетів Росії та Китаю використовувався компаративний аналіз. **Результати дослідження.** У дослідженні проаналізовано такі фактори, як невирішені проблеми повоєнного миру і територіального статусу Північних територій (Південних Курильських о-вів), російсько-китайське зближення за останнє десятиліття, а також російсько-українська війна. Розглянуто наслідки погіршення російсько-японських двосторонніх відносин. **Висновки.** У погіршенні японсько-російських відносин мала місце низка факторів. Перший – невирішена проблема миру між двома країнами після Другої світової війни, а також справа територіального статусу Північних територій (Південних Курильських о-вів). Їх не вдалось залагодити під час Холодної війни, і японська сторона здійснювала неодноразові спроби досягнути з РФ спільного рішення після розпаду СРСР. Особливо активними у цьому напрямку японські зусилля були в часи другого періоду прем'єрства Ш. Абе: було також необхідно не допустити значного зближення між Росією та Китаєм. Це на тлі китайських амбіцій потенційно загрожувало безпеці та національним інтересам Японії. В свою чергу, значні поступки Японії щодо РФ у поділі Північних територій, запропонована Токіо програма з розширення двосторонньої економічної співпраці не увінчались успіхом. Другий фактор – російсько-китайське зближення, якому Японія, незважаючи на політику примирення щодо РФ, не змогла завадити. Попри певну конкуренцію і відмінності у зовнішньополітичних інтересах, між КНР та РФ існують спільні інтереси, які лежать у площині економічної, оборонної співпраці, прагненні підвищити свій міжнародний статус та зменшити глобальний американський вплив. Третій фактор – повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р., яке було кричущим порушенням Росією міжнародного права щодо незалежної та суверенної держави і супроводжувалось численними військовими злочинами. В сумі ці фактори значно погіршили японсько-російські відносини. Японія активно долучилась до країн G7 та ЄС у реалізації санкційної політики проти РФ, а також почала надавати значну економічну та гуманітарну допомогу Україні, водночас підтримуючи її на міжнародному рівні. У відповідь Японія наразилась на недружні рішення та дії з боку РФ. Враховуючи міжнародний контекст, в найближчому японсько-російські відносини навряд можуть бути залагоджені в сторону примирення.

Ключові слова: Індо-Тихоокеанський регіон, Китай, міжнародне право, РФ, повномасштабне вторгнення в Україну, Північні території, Японія.

THE TURN IN JAPANESE-RUSSIAN RELATIONS IN 2022: CAUSES AND EFFECTS

Havur Vitalii Andriyovych,
Postgraduate Student at the Department of World History
and Religious Studies,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University
nikvil@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6034-716X

Purpose – indication of the factors, which had an impact on the significant deterioration of Japanese-Russian relations in 2022, as well as the effects of this change. **Research methods.** In this study the historically-genetic method was used to analyze the historical roots and the direction of changes, that had impacted the nature of Japanese-Russian relations till 2022. The comparative method was utilized to research foreign policy interests and priorities of both Russia and China. **Research results.** The study analyzes such factors as the unresolved issues of the postwar peace and the territorial status of the Northern Territories (South Kuril Islands), Russian-Chinese rapprochement during the last decade and the Russian-Ukrainian war as well. The consequences of deterioration of Russian-Japanese bilateral relations

are examined. **Conclusions.** Several factors contributed to the deterioration of Japanese-Russian relations. The first factor is the unresolved issue of peace between the two countries after World War II, and also the case of territorial status of the Northern Territories. These issues could not be settled during the Cold War, and the Japanese side repeatedly attempted to reach a common solution with the Russian Federation after the collapse of the Soviet Union. During the second premiership of Sh. Abe, Japanese efforts in this direction were particularly active: it was also necessary to prevent significant rapprochement between Russia and China. This, against the backdrop of the Chinese ambitions could potentially threaten Japan's safety and national interests. In turn, significant to Russia regarding the division of the Northern Territories, the program of extending bilateral economic cooperation were not succeed. The second factor is the Russian-Chinese rapprochement, which Japan was unable to prevent despite its reconciliation policy towards the Russian Federation. Despite some competition and differences in foreign policy interests, China and Russia share common interests in economic and defensive cooperation, a desire to increase their international status and reduce American global influence. The third factor is the Russian full-scale invasion of Ukraine on February 24, 2022, which was a blatant violation of international law towards an independent and sovereign country by Russia and was accompanied by numerous war crimes. Overall, these factors have considerably worsened Japanese-Russian relations. Japan actively joined the other G7 and EU countries in implementing sanction policy against the Russian Federation, and also began providing significant economic and humanitarian aid to Ukraine while supporting it on an international level. In response, Japan faced unfriendly decisions and actions from the Russian Federation. Given the international context, Japanese-Russian relations are unlikely to be reconciled in the near future.

Key words: Indo-Pacific, China, international law, the Russian Federation, the Russian full-scale invasion of Ukraine, the Northern territories, Japan.

Вступ. Японсько-російські відносини до 2022 р. складно було назвати ідеальними. Над обома державами нависала тінь невирішеної спадщини Другої світової війни, а саме – проблема Північних територій (Південних Курильських о-вів) і укладання мирного договору, який би формально завершив війну між обома державами. Це значною мірою утруднювало політичний діалог, адже для Токіо вирішення цього територіального питання становило і продовжує становити принциповість на рівні політики, економіки, історичної пам'яті та загалом регіонального впливу. Для РФ всі ці фактори теж важливі. При цьому територія, збереження (чи навіть примноження) її обсягів є буквально фактором демонстрації сили та міці російського правлячого режиму для внутрішньої аудиторії, а тому – однією із заporук тривалості існування режиму взагалі. Також РФ прагнула і до сих пір лелеє надію відновити міжнародний статус «великої держави». А за останнє десятиліття в РФ поступово оформився доволі химерний та агресивний наратив, який сумбурно поєднує імперський міф, православ'я та віру в божественне призначення Росії, елементи так званого «євразійства» та постмодерністське ставлення у словах і вчинках до проблеми істини. Все це проявилось і в поступовому фактичному згортанні демократичних ініціатив всередині самої РФ, і агресивності в зовнішній політиці, доказом чого є неодноразові військові конфлікти, які ініціювала чи в яких брала участь Російська Федерація.

Для повноти контексту варто нагадати й про кілька інших впливових сил в політично динамічному Індо-Тихоокеанському регіоні. Однією з них є КНР, яка мислить себе великою історичною цивілізацією та державою, і – серед найочевиднішого – географічно розширює реалізацію ініціативи «Один пояс, один шлях», прагне повернути

Тайвань та встановити свій вплив над Східно-Китайським і Південно-Китайським морями. Тож для Токіо не менш важливим, ніж вирішення територіальної проблеми, було не допустити значного зближення між РФ та КНР, що могло би становити значну загрозу для японського регіонального впливу та національних інтересів. Ще одним дестабілізуючим фактором є КНДР, яка в останні роки інтенсифікувала свою діяльність у сфері розробки балістичних ракет, здатних нести ядерний заряд. А також не слід забувати про американську військову присутність. США має свої національні інтереси та зобов'язання перед регіональними союзниками щодо забезпечення безпеки в означеному регіоні.

В умовах все агресивнішої внутрішньої риторики всередині РФ, поступового російсько-китайського зближення та російської агресії проти України в 2014 р., в Токіо ще залишались сподівання на врегулювання справ із РФ та збереження статус-кво на Далекому Сході. Та з часом вони ставали меншими, а в кінці лютого 2022 р., після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну – взагалі розвіялись.

Мета роботи – проаналізувати причини та наслідки повороту російсько-японських відносин для двостороннього діалогу.

Слід виокремити три головні фактори, що спричинили зміну політики Японії відносно РФ. Це: небажання РФ вирішувати проблеми повоєнного мирного договору і територіального статусу Північних територій (Південних Курильських о-вів); російсько-китайське зближення; повномасштабна війна РФ проти України. Нижче наводиться характеристика кожного із них.

Проблема мирного договору і територіальної суперечки. Значне місце в японсько-російських відносинах займає проблема повоєнного

мирного договору, а також Північних територій. До них належать: о. Кунашир, о. Шикотан, о-ви Хабомаї та о. Еторофу (Ітуруп). Обидві справи очікують на розв'язання ще від моменту завершення Другої світової війни. Серед найважливіших спільних документів тут слід відзначити Спільну Декларацію 1956 р. та Токійську Декларацію 1993 р. Перша з них передбачає передання о-вів Хабомаї і Шикотан Японії після підписання мирного договору про завершення Другої світової війни. Хоча, звісно, Японія ставила собі за мету в майбутньому повернути всі острови, а реалізацію декларації розглядала як проміжний етап. Радянська позиція була діаметрально протилежною (United Nations Treaty Series, 1957: 99–117). Що ж до Токійської Декларації, то вона була підписана в жовтні 1993 р. в результаті зустрічі між прем'єром Японії М. Хосокава та президентом РФ Б. Єльциним. В ній стверджувалось, що складна історична спадщина у відносинах між обома державами має бути подолана шляхом підписання мирного договору, і ця справа повинна вирішуватись «на основі історичних та юридичних фактів, а також документах, вироблених угодою обох країн» (Tokyo Declaration on Japan-Russia Relations, 1993). Тобто питання приналежності, а саме – розподілу островів, знову ж, мало вирішуватись саме після заключення мирного договору. В подальшому була ще не одна заява, але далі справа не просувалась.

Під час другого приходу Ш. Абе до влади (2012–2020) японський політик поставив собі за мету (і, схоже, навіть за місію) дійти із В. Путіним спільного рішення щодо підписання мирного договору, а також розв'язати питання Північних островів. Тим самим Абе прагнув не сприяти російсько-китайському зближенню, аби не порушувати баланс сил у регіоні. Тож між японським та російським лідерами у цей період відбулись 27 зустрічей (Корсунський, 2021: 187). Розпочата Росією у 2014 р. війна з Україною дещо стримала переговорний процес, Японія ввела санкції проти країни-агресора, а також публічно назвала анексію Криму незаконним актом. Тим не менш, такі зовнішньополітичні пріоритети, як потреба позитивного вирішення проблеми Північних територій та намагання не сприяти появі загрозливого у Далекосхідному регіоні тандему РФ–КНР, не забуваючи при цьому про КНДР, нікуди не зникли, а санкції були порівняно легкими. Та й ситуація в Україні була мало зрозумілою для світу загалом – цьому в значній мірі сприяли стрімкі дії військових РФ в окупації Криму та їх участі у дестабілізації ситуації на Донбасі, а також російська пропаганда, яка приписувала розпалення конфлікту новій владі в Києві.

Двома роками пізніше, у 2016 р., відбулося певне зближення. В травні цього ж року на саміті

в Сочі Ш. Абе запропонував так званий «План економічної співпраці із 8-и пунктів», який передбачав співпрацю в сферах охорони здоров'я, транспорту, енергетики, в провідних технологіях, міжлюдській взаємодії тощо, а також японську допомогу в розвитку та ділове партнерство, інвестиції в підприємства і спільні проекти на Північних територіях (Japan-Russia Summit Meeting, 2016). В Японії навіть було засновано Міністерство економічного співробітництва з Росією. У 2018 р. дві сторони погодились, що майбутні переговори повинні базуватись на Спільній декларації, тож схоже, що Японія йшла на компроміс і погоджувалась отримати тільки о-ви Шикотан і Хабомаї (Japan-Russia Summit Meeting, 2018). Професор школи гуманітарних та соціальних наук Університету Нового Південного Уельсу А. Мулган відзначає, що зі сторони Японії просто здійснювались поступки, адже з самого початку покращення економічної співпраці повинно було відбутись слідом за вирішенням проблеми Північних територій (Mulgán, 2022). Також в період реалізації цього підходу Японія загалом дотримувалась дружньої риторики відносно РФ. Переговори, за виключенням реалізації економічної співпраці, так і залишались переговорами і не мали практичних наслідків. Проте Токіо до останнього сподівався на позитивне вирішення до моменту, коли розпочалось вторгнення РФ в Україну. Ф. Кішіда теж зазначав, що продовжить спільну японсько-російську політику в цьому напрямку, проте з 24 лютого 2022 року ситуація кардинально змінилася (Japan's Kishida aims to pursue pandemic measures, 'new capitalism' in tandem, 2022).

Справжні російські мотиви можна простежити в її фактичних діях. Так, у 2016 р., на території о. Еторофу була розміщена установка «Бастіон» (яка здатна вражати цілі на відстані до 300 км), а на о. Кунашир – протикорабельний ракетний комплекс «Бал» (Russia considering building naval base in area including disputed isles, 2016; Russia Deploys Coastal Missile Systems On Disputed Kurile Islands, 2016). Дещо раніше на Курильських о-вах проводились навчання із застосуванням ракетної системи протиповітряної оборони С–300. А на початку грудня 2021 р. Росія розмістила ще один ракетний комплекс «Бастіон» на о. Матуа, що відноситься до Курильської гряди (Russia sends defence missiles to Pacific islands claimed by Japan, 2021). Тут також варто згадати про російські військові навчання на території Курил, які відбулись через місяць після повномасштабного вторгнення на українські землі, а також пізніше, при проведенні навчань «Схід 2022» на початку вересня 2022 р. (Russia conducts military drills on isles disputed with Japan, 2022). Мали місце важливі зміни й на рівні законодавства: влітку 2020 р. до російської Конституції були внесені поправки,

серед яких присутнє формулювання про пріоритет збереження державної єдності, «що історично склалася». Воно фактично суперечило заявленим намірам РФ у російсько-японському діалозі з приводу Північних територій (Mikovic, 2020). А розпочате у лютому 2022 р. російськими військами вторгнення в Україну чітко вказало на справжню мотивацію РФ та її лідерів. Дослідниця А. Мулган дуже добре це виразила тезою: «Як російське вторгнення в Україну брутално проілюструвало, Путін – це імперіаліст, схильний здобувати території, а не віддавати їх» (Mulgán, 2022).

Російсько-китайське зближення. В контексті японсько-російських відносин неможливо обійти проблему російсько-китайського зближення, яке відбулось за останнє десятиліття. КНР і РФ мають подібні зовнішньополітичні інтереси: обидві прагнуть збільшити свій міжнародний вплив, мислять себе великими державами, а також бажають зменшення впливу США на міжнародну політику. Останнє особливо важливе, адже КНР прагне отримати першість в акваторіях Південно-китайського та Східнокитайського морів, і в майбутньому приєднати Тайвань. Це породжує суперечність через присутність в регіоні США, які захищають свої національні інтереси, а також мають безпекові зобов'язання перед союзниками в регіоні. Америко-китайські відносини і так були напруженими, і ще більше ускладнились за умов експансії КНР в акваторії Південнокитайського моря і торгової війни, розпочатої за каденції Д. Трампа в США. Немалий вплив також мала критика з боку країн Заходу політики КНР, зокрема стосовно Гонконгу, Сінцзян-Уйгурського автономного району та Тибету. РФ, у свою чергу, зазнала санкцій від США та Європи після окупації та незаконної анексії Криму і розв'язання збройного конфлікту на Донбасі в 2014 р. Як вказують на це Н. Бутирська та С. Солодкий, санкції «змусили Росію розпочати диверсифікацію торгових ринків та шукати нові джерела інвестицій в Азійському регіоні» (Бутирська, Солодкий, 2022). Зрештою, прийняття «закону Магнітського» в 2012 р., за яким десятки російських чиновників були піддані санкціям, завдало суттєвого ляпаса по російській репутації за кордоном в контексті захисту прав людини. Ступінь загострення в американо-китайських та американо-російських відносинах був відображений у Тимчасовій стратегії національної безпеки США, опублікованій у березні 2021 р.: у ній Китай визначений як «єдиний конкурент», а РФ – як країна, яка «намагається збільшити свій міжнародний вплив і грає підривну роль на міжнародній арені» (Interim National Security Strategic Guidance, 2021). Все це посприяло зближенню РФ і КНР, і поступовому нарощуванню співпраці в нафтогазових проєктах, торгівлі, збільшення обсягів китайських інвестицій в Росію.

Китайсько-російське стратегічне партнерство існує з часу підписання відповідної Угоди в 1996 р. А в період 2014–2022 рр. воно було посилене низкою угод, зокрема Спільною заявою КНР та РФ про розвиток всебічного стратегічного партнерства для співпраці в новій ері (2019), а також рішенням обох сторін в 2021 р. продовжити дію Договору про добросусідство і дружню співпрацю 2001 р. ще на 5 років.

Не менш помітними є й інтенсифікація співпраці в оборонній сфері, наприклад, у купівлі російського озброєння та проведенні спільних військових навчань. Із нещодавніх можна відзначити навчання «Схід–2022», які проводились на початку вересня 2022 р. в тому числі – й на Північних територіях. До слова, для лідерів обох держав, Сі Цзіньпіна та В. Путіна, до початку 2022 р. було організовано більше тридцяти офіційних зустрічей. Також не слід забувати й про спільні прагнення обох країн щодо регіону Центральної Азії. Як відзначає журналіст «Радіо свобода» Р. Стендіш, Росія і Китай обоє прагнули запобігти появі екстремізму та тероризму, а також виникненню потенційної нестабільності в Афганістані, і при цьому водночас – зменшенню впливу США в регіоні. Хоча (про це згадує Стендіш) не слід забувати про російсько-китайську конкуренцію за вплив у країнах Центральної Азії, яка лише посилилась, враховуючи зростання китайських інвестицій та експорту зброї, а також спільних військових навчань, організованих в рамках ШОС і на рівні двосторонніх відносин. (Standish, 2020).

Також РФ не хоче себе ототожнювати із проблемою Тайваню так само, як КНР – із російськими претензіями щодо українського Криму (Standish, 2021).

Варто відзначити ще два важливі документи, підписані РФ та КНР напередодні російського вторгнення в Україну. По-перше, це Дорожня карта співробітництва 2021–2025, підписана 23 листопада 2021 р., яка стосується військової сфери і передбачає зростання співпраці у напрямках спільних стратегічних військових навчань, а також морських патрулювань в зоні АТР (Як КНР нарощує свою військову потужність, 2022). Другий – Спільна заява 4 лютого 2022 р., у тексті якої, серед всього іншого, було піддане критиці створення альянсу AUKUS, а також фігурувала популярна в російській пропаганді теза зі звинуваченням НАТО у намірах розширити свої межі на Сході Європи. Обидві країни заявили про подальше нарощування економічної співпраці (Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development, 2022).

Паралельно РФ, з огляду на значно більший потенціал КНР, ніж її власний, хоче бути значною

геополітичною потугою в Азії і не потрапити під більший китайський вплив. Тож вона намагалась і далі намагається балансувати ці відносини в Азії, наприклад, за рахунок співпраці й торгівлі з Індією, яка є регіональним конкурентом Китаю.

Оцінки щодо китайсько-російського партнерства розходяться. Викладач-політолог Університету Західного Кентуккі К. Модлін та спеціалістка із міжнародних відносин і безпеки Військового коледжу армії США З. Гарсія стверджують, що єдиним спільним для зовнішньої політики обох країн інтересом є обмеження американського впливу та встановлення багатополарності в міжнародних відносинах, і на загал КНР та РФ не беруть серйозних взаємних зобов'язань, які могли б обмежити автономію кожної із них у зовнішній політиці. На це, наприклад, вказує небажання Пекіну відкрито допомагати РФ у війні проти України. Більше того, КНР прагнула б уникнути повторення сценарію російського вторгнення в Україну в Центральній Азії (адже в КНР є свої інтереси на цей регіон), і що саме цим пояснюється підтримка Казахстану в захисті його незалежності, суверенітету та територіальної цілісності з боку Китаю, виражена Сі Цзіньпіном під час його візиту до Астани в вересні 2022 р. Отже, дослідники називають таку співпрацю «обмеженим стратегічним партнерством» (Modlin, Garcia, 2022). На противагу, доцент міжнародних відносин Бостонського університету М. Є дотримується думки, що російсько-китайські відносини у 2019 р. переросли із «двосторонньої співпраці, спрямованої на взаємну довіру та узгодження», до «спільного позиціонування на глобальних аренах та скоординованих позицій щодо проблем безпеки один одного». Дослідниця означила такі відносини як «краще, ніж альянс», однак додала, що вторгнення військ РФ в Україну в лютому 2022 р. породило дилему для Китаю, адже підтримка РФ вела б до зради ідеї захисту суверенітету, пропагандованої Пекіном, а відсутність підтримки означала б підірвання довіри Москви (Ye, 2022). Останнє також відзначає старший аналітик Eurasia Group А. Вайн. Російська війна створила для Пекіну додаткові труднощі: китайське керівництво тепер поставало перед потребою балансування між збереженням відносин із Заходом, підтримкою (принаймні формальною) принципу суверенітету і територіальної цілісності, а також посиленням партнерства із РФ (Haenle, Wuyne, 2022).

Вищеозначена дилема справді відобразилась на зовнішній політиці КНР. З часу російського повномасштабного вторгнення в Україну Китай не став відкрито на сторону РФ, але й не визнав останню агресором. Водночас Пекін звинувачує США та загалом НАТО у початку «української кризи» (не говорячи про російське вторгнення) через начебто «ментальність Холодної війни».

Китай також критикує санкційну політику проти Росії, допомогу озброєнням Україні та звинувачувальну риторику на адресу В. Путіна зі сторони Заходу як дії, що не сприяють миру. А в так званій «Позиції Китаю щодо політичного врегулювання української кризи», опублікованій 24 лютого 2023 р., декларується необхідність підтримки принципів суверенітету, незалежності та територіальної цілісності, однак відсутня будь-яка конкретика щодо реального вирішення проблеми (China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis, 2023). З 2022 р. Китай суттєво наростив обсяги торгівлі з РФ.

Для Японії ситуація виглядає несприятливою. Вона має територіальні суперечки із РФ та КНР (з яких перша вже вирішує інші свої територіальні претензії силовим шляхом, а Китай потенційно може вдатись до подібного сценарію на Далекому Сході). У цих двох країн антиамериканська спрямованість та відсутність між собою серйозних конфліктів. Активна співпраця між Китаєм та Росією в різних сферах та значна сумарна економічна та військова міць, а також регіональний вплив є серйозним викликом для Японії. До того ж, РФ і КНР географічно близькі відносно Японії і контролюють значні морські простори в ІТР. А у випадку встановлення Пекіном влади над стратегічно важливим в географічному і економічному (особливо у виробництві напівпровідників) плані Тайванем це дасть «Піднебесній» ще й можливості розширити свою військову присутність в регіоні та значно більший вплив на Південнокитайське і Східнокитайське моря, що потенційно може становити загрозу свободі судноплавства в їх акваторіях. Ситуація виглядає ще гіршою з огляду на явно вороже налаштовану по відношенню до США та Японії КНДР. Все це разом створює потенційні загрози політичним, безпековим, економічним інтересам Японії, та загалом її регіональному впливу. Тож Японія підвищує власну обороноздатність і робить ставку на США, як свого головного стратегічного партнера. Додатково Токіо продовжуватиме працювати в форматі QUAD та посилюватиме співпрацю з іншими країнами, зокрема в оборонній сфері. Дії в цьому напрямку уже помітні по угодах, укладених в кінці 2022 – на початку 2023 рр., наприклад, з Італією, Великою Британією, Австралією, Філіппінами, В'єтнамом, а також у тристоронньому форматі з економічної безпеки та морських навчань із США та Південною Кореєю тощо. Також передбачається співробітництво Японії з НАТО.

Повномасштабне вторгнення РФ проти України. Напевно найбільш значимою в трагічному розумінні подією 2022 р. стало військове вторгнення РФ на територію України, розпочате 24 лютого. Йому передували анексія РФ Кримського півострова та розпалювання з її

активною участю конфлікту на Донбасі. Тоді Японія наклала на Росію санкції, але, як було вище вказано, паралельно намагалась вирішити проблему миру і спірних територій з РФ і не допустити її зближення з КНР. Так звана «спеціальна військова операція», а по факту повномасштабне вторгнення завдало Україні численних людських жертв та спричинило значні руйнування. Російська агресія вже в незрівнянно більшій мірі та на камери світових ЗМІ засвідчила небажання РФ дотримуватись міжнародного права і поважати незалежність, суверенітет і територіальну цілісність окремої держави. Війна продемонструвала, що проблема збереження наявних і анексія нових територій для РФ – як у попередні століття, так і зараз – залишається одним із найважливіших завдань. І що Росія не рахується із нормами міжнародного права, яким, у свою чергу, чітко слідують Японія. Своїми діями РФ могла подати приклад для інших держав, які мають свої територіальні претензії, що актуально з огляду на амбіції КНР стосовно о-вів Сенкаку, Тайваню чи контролю над Південнокитайським морем. Всі ці проблеми не пройшли повз увагу Токіо.

Наслідки погіршення двосторонніх відносин. Із року в рік ситуація на міжнародній арені загалом та в регіоні ІТР зокрема ставала дедалі напруженішою. Разом із тим Японія поступово змінювалась. Якщо в часи Холодної війни вона йшла шляхом так званої «доктрини Йошіди», що передбачав пріоритет американо-японського альянсу, економічного розвитку та мирних міжнародних відносин, то за останні кілька десятиліть у рефлексії Токіо щодо своєї зовнішньої політики відбулись суттєві зміни. «Політично впливовіша Японія, особливо така, яка шукає міжнародного визнання (наприклад, постійного місця у Раді Безпеки ООН), не може не зайняти чіткої позиції щодо критичних проблем геополітики і безпеки, які заторкують мир у світі» (Бжезінський, 2000: 187). Наведена цитата із «Великої шахівниці» З. Бжезінського із часом все більше відповідала духу міжнародного позиціонування Японії. Це відображалось у збільшенні інвестицій та зміцнення взаємовідносин із країнами АСЕАН, сприянні у поширенні та утвердженні демократії та ринкової економіки в Євразії, а також у поступових змінах в оборонному законодавстві.

Вже із самого початку повномасштабної російсько-української війни Японія підтримувала Україну, надала їй значну фінансову, гуманітарну і навіть оборонну (нелетальними засобами) допомогу, а також колосальну дипломатичну підтримку на рівні міжнародних організацій, переконуючи інші країни (зокрема, Індію) підтримати Україну. Цьому сприяла як значна підтримка українців в самій Японії, так і поява все більшої кількості інформації та її підтверджень про

здійснення масових російських військових злочинів проти українців. Також Японія запровадила та, на момент 2023 р., продовжує запроваджувати значні за розмахом санкції проти численних фізичних (включно із топ-політиками та наближеними до них людьми, починаючи від В. Путіна) та юридичних осіб, а також експорту продукції, зокрема дорогих автомобілів, високотехнологічних приладів тощо. У 2022 р. було оголошено про введення ембарго на російське вугілля, золото, поступову відмову від нафти.

Враховуючи усі вище описані фактори, різке погіршення відносин, а отже діалогу щодо спірних територій, було неминучим. Вже 25 лютого Ф. Кішіда у виступі в японському парламенті оголосив про призупинення діалогу щодо Північних територій (Mulgan, 2022). Ситуація ще більше змінилась на початку березня, коли вперше за останні два десятиліття з уст японського прем'єр-міністра пролунало те, що Північні території є «споконвічними» для Японії (Kishida: The Kuril Islands, which are now under control of Russia, is territory of Japan, 2022). А вже в кінці квітня у щорічному документі «Синя книга дипломатії» було відзначено, що Північні території (в усій кількості!) є незаконно окупованими РФ, і на них поширюється суверенітет Японії (Diplomatic Bluebook 2022: 145). В квітні Японія скасувала економічний режим «найбільшого сприяння» щодо РФ (Japan formally revokes Russia's 'most favored nation' status, 2022).

Японські представники виразили обурення стосовно російських дій різними шляхами. Так, під час саміту міністрів закордонних справ країн G20 міністр МЗС Японії Е. Хаяші та інші міністри «Великої сімки» бойкотували офіційну вечерю в знак протесту проти російської агресії (G-20 faces tough task to overcome divide amid Ukraine crisis, 2022). Також японський уряд відмовив В. Путіну в праві відвідати похорони колишнього прем'єр-міністра Ш. Абе, який загинув у липні в результаті здійсненого замаху (Japan to bar Putin from attending Shinzo Abe state funeral, 2022).

Керівництво РФ відповіло у притаманному їй дусі, помістивши Японію до переліку «іноземних держав та територій, які здійснюють щодо РФ, російських компаній та громадян недружні дії» (Russia adds Japan to 'unfriendly' countries, regions list in sanctions countermeasure, 2022). В травні 2022 р. з боку Росії були накладені санкції, якими прем'єр-міністру Японії Ф. Кішіда та ще 62 особам (включно з міністром оборони Н. Кіші, міністром закордонних справ Й. Хаяші та ін.) заборонявся в'їзд на територію РФ (Russia bars entry to Kishida and 62 others indefinitely, 2022). Також в Росії відмовились від продовження переговорів про Північні території, в березні були організовані військові навчання на спірних островах із задіянням понад 3 тисяч солдат та сотні одиниць військової

техніки ((Russia halts Kuril Islands treaty talks with Japan over sanctions, 2022; Russia conducts military drills on isles disputed with Japan, 2022). На початку червня РФ призупинила угоду з Японією щодо риболовлі поблизу Курил (Russia suspends deal with Japan on fishing near disputed islands, 2022). А 30 червня В. Путін підписав указ, згідно із яким права та обов'язки компанії «Сахалін-2» мали бути передані Російській Федерації, а згодом – новоствореному державному підприємству. Дві японські компанії, Mitsubishi та Mitsui, мають свої частки, і саме звідти Японія імпортує скраплений газ – близько 9% сумарного річного імпорту (Putin Swoop on Gas Plant Risks Forcing Foreign Partners Out, 2022). Ці дії з немалою долею вірогідності можна оцінювати як, зокрема, погрозу Японії – особливо враховуючи конкуренцію на глобальному ринку енергоносіїв. Поки що японські компанії не покидають проект – така можливість передбачається за новими умовами. Проте, ймовірно, вони ведуть пошуки нового партнера.

Також 6 вересня РФ, у помсту за послідовну підтримку Японією України припинила дію договору, який дозволяв колишнім жителям, а також їх родичам відвідувати Північні острови на безвізовій основі. Загалом, Міністерство закордонних справ РФ виразило цей намір ще в березні 2022 р. (Russia cancels visa-free travel for Japanese to disputed islands, 2022). Окрім вище розглянутих випадків, були й взаємні рішення про вислання послів свого візаві із кожної з країн.

Очевидно, що японсько-російські відносини значно погіршились. РФ, продовжуючи зберігати елементи балансування в Азії, поступово все більше дрейфує в сторону КНР, а Японія як була, так і залишається головним стратегічним партнером США як мінімум в ІТР. А вторгнення російських військ на територію України брутально порушило міжнародне право, прихильником якого є Японія. Вся серйозність ставлення Токіо до цієї події відображається у прийнятій 16 грудня 2022 р. Стратегії національної оборони. Документ акцентує увагу на тому, що після російської агресії як одностороннього порушення статус-кво не можна більше виключати вірогідності подій в Східній Азії, які можуть «похитнути фундамент післявоєнного міжнародного порядку» (NATIONAL DEFENSE STRATEGY, 2022). По суті, це – повторення усталеної тези прем'єр-міністра Ф. Кішиди «Те, що відбувається в Україні сьогодні, може відбутися в Азії завтра».

Враховуючи стан справ, нормалізація двосторонніх відносин в найближчий час точно не

передбачається. До того ж, слід врахувати, що 17 березня 2023 р. Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт В. Путіна, а Японія є однією із країн-підписантів Римського статуту. Тож з великою ймовірністю напруженість між РФ та Японією, як і неможливість вирішення проблеми миру та територіальної суперечки навколо Північних територій, будуть зберігатись ще довгий час. При цьому варто врахувати й суспільні настрої. Соціальне опитування, проведене японським урядом в жовтні–листопаді 2022 р., засвідчило, що майже 95% респондентів «не почуваються дружелюбно» по відношенню до Росії (Record 94% of Japanese “do not feel friendly” toward Russia: survey, 2023). Не слід забувати й про немалу підтримку військового вторгнення РФ в Україну серед російського населення, що є одним із факторів стійкості режиму В. Путіна, а отже, потенційно впливає на його здатність вести війну проти України, не відчувачи достатнього внутрішнього спротиву.

Висновки. Японсько-російські відносини зазнали суттєвих змін за останнє десятиліття. Намагання Японії вибудувати з Росією діалог навколо вирішення проблеми приналежності північних територій спрямовувався як на узгодження територіальної суперечки з Росією і підписання мирного договору, так і на утримання дистанції між РФ і Китаєм. Однак цей підхід не вдалось реалізувати, адже РФ не зробила значимих практичних кроків у напрямку врегулювання територіальної проблеми, а паралельно йшла на зближення із Пекіном. З іншої сторони, російсько-китайське зближення було небажаним для Токіо, але під впливом низки зовнішньополітичних обставин та на тлі наявності спільних інтересів обох держав все ж таки відбулось і поставило японські національні інтереси в ІТР у потенційно вразливе становище. Вирішальним фактором стало повномасштабне вторгнення російських військ в Україну. Тим самим РФ в черговий раз визнала своє небажання рахуватися з міжнародним правом. Російсько-українська війна викликала виправдані побоювання в Японії, що конфлікт із подібних причин може виникнути на Далекому Сході. Всі ці фактори в комплексі визначили радикальну зміну японської політики стосовно РФ: Японія підтримала Україну і, координуючи свої дії із G7 та ЄС, наклала незрівнянно масштабніші, ніж у 2014р., санкції на Росію. Тож ініціативи, пов'язані із нормалізацією відносин та вирішенням проблеми миру та розв'язання територіальної суперечки, відкладаються на невизначений термін.

Література:

1. United Nations Treaty Series. 1957. Vol. 263. p. 99–117. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20263/v263.pdf> (дата звернення: 03.03.2023).

2. Tokyo Declaration on Japan-Russia Relations. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/declaration.html> (дата звернення: 03.03.2023).
3. Корсунський С. В. Як будувати відносини з країнами Азії. Економіка, дипломатія, культурні особливості. Харків : Віват, 2021. 288 с.
4. Japan-Russia Summit Meeting. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000427.html (дата звернення: 03.03.2023).
5. Japan-Russia Summit Meeting. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page6e_000160.html#section2 (дата звернення: 03.03.2023).
6. Mulgan A. G. What Russia's Invasion of Ukraine Portends for Japan's Northern Territories. URL: <https://thediplomat.com/2022/03/what-russias-invasion-of-ukraine-portends-for-japans-northern-territories/> (дата звернення: 03.03.2023).
7. Japan's Kishida aims to pursue pandemic measures, 'new capitalism' in tandem. URL: <https://newsinfo.inquirer.net/1541934/japans-kishida-aims-to-pursue-pandemic-measures-new-capitalism-in-tandem#ixzz7WIm6s3wA> (дата звернення: 03.03.2023).
8. Russia considering building naval base in area including disputed isles. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/03/26/national/russia-considering-building-naval-base-in-area-including-disputed-isles/> (дата звернення: 03.03.2023).
9. Russia Deploys Coastal Missile Systems On Disputed Kurile Islands. URL: <https://www.rferl.org/a/russia-deploys-coastal-missile-systems-on-disputed-kurile-islands/28133041.html> (дата звернення: 04.03.2023).
10. Russia sends defence missiles to Pacific islands claimed by Japan. URL: <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/02/russia-sends-defence-missiles-to-pacific-islands-claimed-by-japan> (дата звернення: 04.03.2023).
11. Russia conducts military drills on isles disputed with Japan. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-conducts-military-drills-isles-disputed-with-japan-media-2022-03-26/> (дата звернення: 04.03.2023).
12. Mikovic N. Russia's new constitution: Preserving the status quo. URL: <https://thekootneeti.in/2020/07/03/russias-new-constitution-preserving-the-status-quo/> (дата звернення: 04.03.2023).
13. Бутирська Н., Солодкий С. Не тільки вторгнення в Україну: як Росія та Китай лякають Європу і Азію. URL: <https://zn.ua/ukr/international/ne-tilki-vtorhennja-v-ukrajinu-jak-rosija-ta-kitaj-ljakajut-jevropu-i-aziju.html> (дата звернення: 04.03.2023).
14. Interim National Security Strategic Guidance. The White House, 2021, p. 7–8. URL: https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf?fbclid=IwAR2GODKICARswtNE9hd-1msVNOaiOyhZkrT2LulFBqPZJ9_6hPb_7QC2OqE (дата звернення: 04.03.2023).
15. Standish R. China Seen As Rising Military Power In Central Asia, Foreshadowing Future Friction With Russia. URL: <https://www.rferl.org/a/china-seen-as-rising-military-power-in-central-asia-foreshadowing-future-friction-with-russia/30639964.html> (дата звернення: 04.03.2023).
16. Standish R. China, Russia Showcase Growing Ties With Joint Military Exercises. URL: <https://www.rferl.org/a/china-russia-military-cooperation/31401442.html> (дата звернення: 04.03.2023).
17. Як КНР нарощує свою військову потужність. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/jak_knr_naroschuje_svoju_vijskovu_potuzhnist-5922.html (дата звернення: 04.03.2023).
18. Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development. URL: <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/CASI/documents/Translations/2022-02-04%20China%20Russia%20joint%20statement%20International%20Relations%20Entering%20a%20New%20Era.pdf> (дата звернення: 04.03.2023).
19. Modlin K., Garcia Z. How Committed Are China and Russia to Their Strategic Partnership? URL: <https://thediplomat.com/2022/11/how-committed-are-china-and-russia-to-their-strategic-partnership/> (дата звернення: 04.03.2023).
20. Ye M. The Logic behind China and Russia's Strategic Alliance-like Partnership. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2022/04/14/the-logic-behind-china-and-russias-strategic-alliance-like-partnership/> (дата звернення: 05.03.2023).
21. Haenle P., Wyne A. The Paradox of the Russia-China Relationship. URL: <https://carnegieendowment.org/2022/08/18/paradox-of-russia-china-relationship-pub-87695> (дата звернення: 05.03.2023).
22. China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202302/t20230224_11030713.html (дата звернення: 05.03.2023).
23. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів–Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.
24. Kishida: The Kuril Islands, which are now under control of Russia, is territory of Japan. URL: <https://www.yomiuri.co.jp/politics/20220307-OYT1T50283/> (дата звернення: 05.03.2023).
25. Diplomatic Bluebook 2022. URL: <https://www.ec.emb-japan.go.jp/files/100406514.pdf> (дата звернення: 05.03.2023).

26. Japan formally revokes Russia's 'most favored nation' status. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-business-tokyo-europe-moscow-e264ff718a4c998fe66c67e687864b12> (дата звернення: 05.03.2023).
27. G-20 faces tough task to overcome divide amid Ukraine crisis. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2022/07/50b3f1a64b89-g-20-foreign-ministers-to-meet-amid-continuing-tensions-over-ukraine.html> (дата звернення: 05.03.2023).
28. Japan to bar Putin from attending Shinzo Abe state funeral. URL: <https://asia.nikkei.com/Politics/Shinzo-Abe/Japan-to-bar-Putin-from-attending-Shinzo-Abe-state-funeral> (дата звернення: 05.03.2023).
29. Russia adds Japan to 'unfriendly' countries, regions list in sanctions countermeasure. URL: <https://mainichi.jp/english/articles/20220308/p2a/00m/0na/007000c> (дата звернення: 05.03.2023).
30. Russia bars entry to Kishida and 62 others indefinitely. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/05/04/national/politics-diplomacy/russia-ban-kishida-officials/> (дата звернення: 05.03.2023).
31. Russia halts Kuril Islands treaty talks with Japan over sanctions. URL: <https://kyivindependent.com/uncategorized/russia-halts-kuril-islands-treaty-talks-with-japan-over-sanctions> (дата звернення: 06.03.2023).
32. Russia conducts military drills on isles disputed with Japan. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-conducts-military-drills-isles-disputed-with-japan-media-2022-03-26/> (дата звернення: 06.03.2023).
33. Russia suspends deal with Japan on fishing near disputed islands. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/6/7/russia-suspends-deal-with-japan-on-fishing-near-disputed-islands> (дата звернення: 06.03.2023).
34. Putin Swoop on Gas Plant Risks Forcing Foreign Partners Out. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-30/putin-signs-order-to-move-sakhalin-2-to-russian-entity-nhk-says> (дата звернення: 06.03.2023).
35. Russia cancels visa-free travel for Japanese to disputed islands. URL: https://www.business-standard.com/article/international/russia-cancels-visa-free-travel-for-japanese-to-disputed-islands-122090600063_1.html (дата звернення: 07.03.2023).
36. NATIONAL DEFENSE STRATEGY. URL: https://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/strategy/pdf/strategy_en.pdf (дата звернення: 07.03.2023).
37. Record 94% of Japanese "do not feel friendly" toward Russia: survey. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2023/02/dcdef45cb6ed-record-94-of-japanese-do-not-feel-friendly-toward-russia-survey.html?phrase=Suicide%20&words=> (дата звернення: 07.03.2023).

References:

1. United Nations Treaty Series. 1957. Vol. 263. 430 p. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20263/v263.pdf> (Last accessed: 03.03.2023).
2. Tokyo Declaration on Japan-Russia Relations. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/declaration.html> (Last accessed: 03.03.2023).
3. Korsuns'kyu, S. V. (2021). Yak buduvaty vidnosyny z krayinamy Aziyi. Ekonomika, dyplomatiya, kul'turni osoblyvosti [How to build relations with Eastern countries. Economics, diplomacy, cultural features]. Kharkiv : Vivat. 288 p. [in Ukrainian].
4. Japan-Russia Summit Meeting. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000427.html (Last accessed: 03.03.2023).
5. Japan-Russia Summit Meeting. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page6e_000160.html#section2 (Last accessed: 03.03.2023).
6. Mulgan, A. G. (2022). What Russia's Invasion of Ukraine Portends for Japan's Northern Territories. URL: <https://thediplomat.com/2022/03/what-russias-invasion-of-ukraine-portends-for-japans-northern-territories/> (Last accessed: 03.03.2023).
7. Japan's Kishida aims to pursue pandemic measures, 'new capitalism' in tandem. URL: <https://newsinfo.inquirer.net/1541934/japans-kishida-aims-to-pursue-pandemic-measures-new-capitalism-in-tandem#ixzz7WIm6s3wA> (Last accessed: 03.03.2023).
8. Russia considering building naval base in area including disputed isles. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/03/26/national/russia-considering-building-naval-base-in-area-including-disputed-isles/> (дата звернення: 03.03.2023).
9. Russia Deploys Coastal Missile Systems On Disputed Kurile Islands. URL: <https://www.rferl.org/a/russia-deploys-coastal-missile-systems-on-disputed-kurile-islands/28133041.html> (Last accessed: 04.03.2023).
10. Russia sends defence missiles to Pacific islands claimed by Japan. URL: <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/02/russia-sends-defence-missiles-to-pacific-islands-claimed-by-japan> (Last accessed: 04.03.2023).

11. Russia conducts military drills on isles disputed with Japan. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-conducts-military-drills-isles-disputed-with-japan-media-2022-03-26/> (Last accessed: 04.03.2023).
12. Mikovic, N. (2020). Russia's new constitution: Preserving the status quo. URL: <https://thekootneeti.in/2020/07/03/russias-new-constitution-preserving-the-status-quo/> (Last accessed: 04.03.2023).
13. Butyrs'ka, N., Solodkyy, S. (2022). Ne til'ky vtorhnennya v Ukrainu: yak Rosiya ta Kytay lyakayut' Yevropu i Aziyu [Not only the invasion of Ukraine: how Russia and China scare Europe and Asia]. URL: <https://zn.ua/ukr/international/ne-tilki-vtorhnennja-v-ukrajinu-jak-rosija-ta-kitaj-ljakajut-jevropu-i-aziju.html> (Last accessed: 04.03.2023). [in Ukrainian].
14. Interim National Security Strategic Guidance. The White House, 2021. p. 7–8. URL: https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf?fbclid=IwAR2GODKICARswtNE9hd-1msVNOaiOyhZkrT2LulFBqPZJ9_6hPb_7QC2OqE (Last accessed: 04.03.2023).
15. Standish, R. (2020). China Seen As Rising Military Power In Central Asia, Foreshadowing Future Friction With Russia. URL: <https://www.rferl.org/a/china-seen-as-rising-military-power-in-central-asia-foreshadowing-future-friction-with-russia/30639964.html> (Last accessed: 04.03.2023).
16. Standish, R. (2021) China, Russia Showcase Growing Ties With Joint Military Exercises. URL: <https://www.rferl.org/a/china-russia-military-cooperation/31401442.html> (Last accessed: 04.03.2023).
17. Yak KNR naroshchuye svoyu viys'kovu potuzhnist' [How PRC ramps up its military power]. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/jak_knr_naroschuje_svoju_viyskovu_potuzhnist-5922.html (Last accessed: 04.03.2023). [in Ukrainian].
18. Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development. URL: <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/CASI/documents/Translations/2022-02-04%20China%20Russia%20joint%20statement%20International%20Relations%20Entering%20a%20New%20Era.pdf> (Last accessed: 04.03.2023).
19. Modlin, K., Garcia, Z. (2022). How Committed Are China and Russia to Their Strategic Partnership? URL: <https://thediplomat.com/2022/11/how-committed-are-china-and-russia-to-their-strategic-partnership/> (Last accessed: 04.03.2023).
20. Ye, M. (2022). The Logic behind China and Russia's Strategic Alliance-like Partnership. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2022/04/14/the-logic-behind-china-and-russias-strategic-alliance-like-partnership/> (Last accessed: 05.03.2023).
21. Haenle, P., Wyne, A. (2022) The Paradox of the Russia-China Relationship. URL: <https://carnegieendowment.org/2022/08/18/paradox-of-russia-china-relationship-pub-87695> (Last accessed: 05.03.2023).
22. China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202302/t20230224_11030713.html (Last accessed: 05.03.2023).
23. Bzhezins'kyy, Z. (2000) Velyka shakhivnytsya [The Grand Chessboard]. Lviv–Ivano-Frankivsk : Lileya-NV. 236 p. [in Ukrainian].
24. Kishida: The Kuril Islands, which are now under control of Russia, is territory of Japan. URL: <https://www.yomiuri.co.jp/politics/20220307-OYT1T50283/> (Last accessed: 05.03.2023).
25. Diplomatic Bluebook 2022. URL: <https://www.ec.emb-japan.go.jp/files/100406514.pdf> (Last accessed: 05.03.2023).
26. Japan formally revokes Russia's 'most favored nation' status. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-business-tokyo-europe-moscow-e264ff718a4c998fe66c67e687864b12> (Last accessed: 05.03.2023).
27. G-20 faces tough task to overcome divide amid Ukraine crisis. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2022/07/50b3f1a64b89-g-20-foreign-ministers-to-meet-amid-continuing-tensions-over-ukraine.html> (Last accessed: 05.03.2023).
28. Japan to bar Putin from attending Shinzo Abe state funeral. URL: <https://asia.nikkei.com/Politics/Shinzo-Abe/Japan-to-bar-Putin-from-attending-Shinzo-Abe-state-funeral> (Last accessed: 05.03.2023).
29. Russia adds Japan to 'unfriendly' countries, regions list in sanctions countermeasure. URL: <https://mainichi.jp/english/articles/20220308/p2a/00m/0na/007000c> (Last accessed: 05.03.2023).
30. Russia bars entry to Kishida and 62 others indefinitely. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/05/04/national/politics-diplomacy/russia-ban-kishida-officials/> (Last accessed: 05.03.2023).
31. Russia halts Kuril Islands treaty talks with Japan over sanctions. URL: <https://kyivindependent.com/uncategorized/russia-halts-kuril-islands-treaty-talks-with-japan-over-sanctions> (Last accessed: 06.03.2023).
32. Russia conducts military drills on isles disputed with Japan. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-conducts-military-drills-isles-disputed-with-japan-media-2022-03-26/> (Last accessed: 06.03.2023).
33. Russia suspends deal with Japan on fishing near disputed islands. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/6/7/russia-suspends-deal-with-japan-on-fishing-near-disputed-islands> (Last accessed: 06.03.2023).

34. Putin Swoop on Gas Plant Risks Forcing Foreign Partners Out. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-30/putin-signs-order-to-move-sakhalin-2-to-russian-entity-nhk-says> (Last accessed: 06.03.2023).
35. Russia cancels visa-free travel for Japanese to disputed islands. URL: https://www.business-standard.com/article/international/russia-cancels-visa-free-travel-for-japanese-to-disputed-islands-122090600063_1.html (Last accessed: 07.03.2023).
36. NATIONAL DEFENSE STRATEGY. URL: https://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/strategy/pdf/strategy_en.pdf (Last accessed: 07.03.2023).
37. Record 94% of Japanese "do not feel friendly" toward Russia: survey. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2023/02/dcdef45cb6ed-record-94-of-japanese-do-not-feel-friendly-toward-russia-survey.html?phrase=Suicide%20&words=> (Last accessed: 07.03.2023).

Стаття надійшла до редакції 27.03.2023
The article was received 27 March 2023